

זכרון עולם

האשה החשובה ורופת צדקה וחסד

מר

ורדה שניצר

ע"ה

ב"ר מאיר ז"ל

תנצב"ה

מאורות

הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד

מר

משה שניצר

ז"ל

ב"ר מנחם מנדל ז"ל

תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"

ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש

למגידי שיעור "דף היומי"

חז"ל סוכר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

בס"ד, כ"ד סיון תשע"ד

מסכת תענית י"א - י"ז ♦ ביכורים א', א' - א', ה'

גליון מס' 787

י"ו ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

♦ איך מקבלים תענית יחיד, והשיבוש בסידורים

♦ "מקבל תענית - בלי נדר..."

♦ כיצד אדם חלוש יקבל על עצמו תענית?

♦ תעניות גשמים בימינו

♦ התעניות בחו"ל שונות

השבוע בגליון

♦ אין ידוע מתי מתחילה עונת הגשמים

♦ האיסור להתענות בשבת

♦ "כבוד שבת עדיף מאלף תעניות"

♦ מדוע הנכרים הקדמונים בכו בשבת?

♦ מתי צריך לבקש גשמים בברזיל?

♦ חורף - קיץ, קיץ - חורף

דבר העורך

התרופה והסמל

"מימיהם לא פגשו זה את זה. אולי בעקבות הדברים הבאים יתוודעו זה לקורות חייו של זה". פתח הרב מגיד השיעור בדרמטיות. מאז החל למסור את שיעור הדף היומי, עשה לעצמו מנהג של קבע לשוחח עמם אחת לשבוע על רעיון שאפשר להפנימו.

אתם רואים אותו כל יום, על הספסל שתחת עץ האלון ליד בית הכנסת. יהודי שעלה מרוסיה, עבר את גיל הגבורות ומצפה להמשיך כדי לשאת בגאוה את עיטורי העוז להם זכה במלחמת העולם השנייה. ישיש, לאה, אבל גאה. איש לא יטול ממנו את גאוותו המתנוססת לראווה על חזהו. עיטורים מסוגים שונים, אדומים, ירוקים, לבנים, צהובים, דהויים מיושן, אך בעיני בעליהם הרי הם כיון עתיק המשתבח עם השנים.

לו רק תצביעו על אחד מן העיטורים, יציע לכם בהתרגשות לשבת לצידו ויסחוף אתכם בקולו העמוק הרחק אל העבר, תקופת מלחמת העולם השנייה. אש. דם. מלחמה בעולם. העולם במלחמה. מלחמת העולם. המלחמה הגדולה ביותר שידע העולם.

הוא אינו מצוי במתווים האסטרטגיים העולמיים שהובילו לניצחון בעלות הברית. עד היום כל מעייניו נתונים לשוחה שחפר עם חיליו בפאתי העיר סטלינגרד, כדי להתגונן מפני הגרמנים שתקפו מכל עבר והגיעו עד נהר הוולגה.

משך חודשים שימשה לו השוחה כבית. החלק המוסתר היה 'חדר השינה', המקום המוגן ביותר כונה 'המטבח', והיה גם חלק שכונה 'בית הקברות', כי בו נהרגו מירב הלוחמים.

העיטור הלבן, הוא מצביע באצבע גרומה, ניתן לי עבור השחלת רימון יד לתוך צריח של טנק גרמני, שהתפוצץ על תחמושתו וגרם לעשרות הרוגים בקרב חיילי האויב.

דף יב/א אמר שמואל כל תענית שלא קיבל עליו מבעוד יום לאו שמייה תענית

איך מקבלים תענית יחיד, והשיבוש בסידורים

תענית ציבור אין כל יחיד צריך לקבל על עצמו, התענית חלה על כל הציבור והכל חייבים להתענות (שולחן ערוך או"ח סימן תקס"ב סעיף י"ב).

כפי שאנו לומדים במסכתנו, כל אדם המבקש לכפר על חטא ועוון שנכשל בהם יכול להתענות תענית יחיד, כמו גם המבקש שתקבל תפילתו שתוסר מעליו צרה הממשמשת ובאה עליו. על כך אומר שמואל, כי כדי שהמנעוהו מאכילה תחשב "תענית", עליו לקבל על עצמו את התענית לפני כן. הרי"ף מבאר, כי הלכה זו נלמדת מן הפסוק (ויאל א/יד) "קדשו צום". כלומר, עליו לקבל על עצמו תענית לפני תחילתה וכך נפסק להלכה (או"ח שם סעיף ה' ובמשנה ברורה שם).

רוצה, איפוא, יהודי "לקבל" על עצמו תענית. מה בדיוק עליו לומר?

"הרי אני בתענית יחיד מחר": השולחן ערוך (שם סעיף ו') כותב, כי יאמר: "הריני בתענית יחיד מחר. יהי רצון שתהא תפילתי ביום תעניתי מקובלת". מה משמעותה של קבלה זו ועד כמה היא מחייבת?

המתענה בלא קבלת תענית - מצער עצמו לחינם: האחרונים מבארים, כי קבלה זו מוגדרת כ"נדר מצווה" - עצם האמירה לעשות מצווה מסוימת מחייבת את האדם [לפיכך, גם אם מהרהר בלבד דברים אלה, הרי הוא מקבל על עצמו תענית - שולחן ערוך שם ובמשנה ברורה ס"ק לא]. הלבוש (שם) כותב מפורשות, כי המבקש לקבל על עצמו תענית "צריך לקבל עליו בנדר לשם מצווה", ואם לא עושה כן אין התענית נחשבת לו כמצווה ואין היא אלא כ"מפוח מליא זיקא" - נאד מלא רוח, ואדרבה, המתענה ללא שקיבל על עצמו את התענית בנדר, נחשב חוטא, כי ציער את עצמו לחינם!

יש לציין, כי לדעת רבים מן הראשונים קבלת תענית אינה נחשבת נדר גמור, שהמפר אותו עובר על איסור תורה, אלא זו קבלה לקיום מצווה ועל המתחייב בתענית יחיד חלה חובה כתענית ציבור שחייבו חכמים (ראה בהרחבה בערוך השולחן או"ח שם סעיפים ה'-ז').

"מקבל תענית - בלי נדר":... והנה, הפותח סידורי תפילה שונים יגלה, כי בנוסח קבלת תענית יחיד התווספו שתי מילים - שמקבל על עצמו תענית **"בלי נדר"**! שינוי זה נעשה עם השנים ורבים דנו בו וציינו כי שיבוש הוא ואינו נכון! אדרבה, תענית יחיד אפשר לקבל רק על ידי נדר, והאומר כי מקבל תענית "בלי נדר", לא אמר ולא כלום (ראה שו"ת שבט הלי ח"ח סימן ק"ל; אבן ישראל, להגר"י פישר זצ"ל, ח"ז סימן כ"ה ועוד).

תענית יחיד חלה, איפוא, על ידי קבלת תענית באופן מוחלט, המחייב את המקבל להתענות. אכן, בנוסח התרת נדרים בערב ראש השנה אנו אומרים: "הרי אני מוסר מודעה לפניכם, ואני מבטל מכאן ולהבא כל הנדרים... **חוץ מנדרי תענית בשעת מנחה**...", כי אם מלכתחילה מבטל את נדרו זה, אין צומו נחשב "תענית".

כיצד אדם חלוש יקבל על עצמו תענית? מה יעשה אדם חלוש, שחשקה נפשו עד מאד להדבק בקונו ולהתענות כדי לפשפש בדרכיו, אך הוא חושש כי גופו החלוש לא יעמוד בצום וימצא את עצמו מבטל את נדרו!

זעילוי נשמת

מר **אסתר איינהורן** ע"ה

ב"ר דוד ז"ל

נלב"ע כ"ג בסיון תש"ס

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה ידידנו

הר"ר **חיים נפתלי איינהורן** ומשפ' שיחיו - פ"ת

זעילוי נשמת

מורנו הגה"ח רבי

שמואל צבי קובלסקי זצ"ל

בן הר"ר בנימין ז"ל

נלב"ע כ"ג בסיון תשנ"ג

תנצב"ה

זעילוי נשמת

איש רב פעלים וישר דרך

הר"ר **אברהם ארונספלד** ז"ל

ב"ר דוד ז"ל

נלב"ע כ"ז בסיון תש"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידיו בני המשפחה שיחיו

תנאי לפני קבלת התענית: החיד"א (מורה באצבע סימן ג' אות קכ"ז, ובספר עבודת הקודש) מייעץ, כי יאמר בעת קבלת התענית, שמקבל על עצמו תענית בתנאי, שאם יאמר את המזמור "לדוד ה' רועי לא אחסר", יוכל להפסיק את תעניתו. בכך הרי הוא מקבל על עצמו תענית גמורה, אך ככל דיני התורה אפשר לעשות תנאי, שאם יארע דבר מה מסוים, יתברר מלכתחילה כי הנדר לא נדר כלל ועיקר. אכן, בסידורים של בני עדות המזרח נדפס נוסח זה למקבל על עצמו תענית יחיד.

מאיך, החתם סופר (חידושי חתם סופר, עבודה זרה לד"א ד"ה מתענין) כותב בשם רבו "פה קדוש, מורי הגאון, חסיד שבכהונה מה"ו נתן אדלר זצ"ל", כי המקבל על עצמו תענית באופן זה, אינו נחשב לו ליום תענית שלם, כי תענית זו תלויה ברצונו של המתענה, ואין היא אלא בדרגת "תענית שעות", שאדם מקבל על עצמו תענית לשעות אחדות. אף זו "תענית", אך אין היא בדרגתה של תענית יום שלם [ועיין עוד בהרחבה בספר בירור הלכה ח"ו על סימן תקס"ב].

דף יב/ב עברו אלו ולא נענו

תעניות גשמים בימינו

במסכת תענית אנו לומדים על סדר התעניות שיש לערוך בתקופת עצירת גשמים. תחילה מתענים יחידים, אחר כך מתענים הציבור תענית רגילה - מבוקר עד ליל. אם לא נענו - מתענים הציבור תענית גמורה מעת לעת, כביום כיפור ותשעה באב, ואף נוהגים בהם כל חמשת העינויים, רחיצה, נעילת הסנדל וכו'. אם אף בכך לא נענו, מוציאים תיבה לרחובת של עיר, ונותנים אפר בראש ארון הקודש.

זה דורות רבים שאיש אינו זוכר מתי נקבעו תעניות ציבור כסדר המבואר במסכתנו, בעטייה של עצירת גשמים. מדוע?

התעניות בחו"ל שונות: ובכן, בטרם ניגש לדיון זה, עלינו לברר ולהבין את דברי שמואל בסוגייתנו (יא/ב): "אין תענית ציבור בבבל". כלומר: מלבד בארץ ישראל, אין גוזרים על הציבור תענית גמורה, הלא היא תענית מעת לעת, וכך פסקו הראשונים והשולחן ערוך (או"ח סימן תקע"ה סעיף י'). מה טעם? הראשונים מבארים, כי רק בארץ ישראל היו דיינים סמוכים, שנסמכו איש מפי איש עד משה רבינו, ובכחם של אלה בלבד לקבוע תענית ציבור מעת לעת. נמצא, שסדר התעניות שבמסכתנו, אינו נוהג בחוץ לארץ במלוא חומרתו, וכל התעניות הן מן הבוקר עד הערב בלבד.

אחר ידיעה זו נתמקד בדברי הברכי יוסף, אשר גם הוא עסק באריכות בדיון שבו פתחנו - מדוע בזמננו אין קובעים תעניות ציבור על עצירת גשמים. את דבריו הוא פותח בעדות מעניינת: "שמענו מזקני ערי הקודש ירושלים וחברון... שאירע בימיהם עצירת גשמים", ונהגו תעניות ציבור כסדר המבואר במסכתנו. אך הוא מפקפק בדבר: "ולבי מהסס", שהרי בראשונים מבואר, כי רק בית דין סמוכים יכולים לגזור תעניות אלו, והרי בימינו גם בארץ ישראל אין בית דין סמוכים.

"שליחותיהו קעבדינן": לאחר שהוא נושא ונותן ארוכות בדבר הוא כותב, כי יתכן שאפשר להסביר את ההבדל בין ארץ ישראל לחוץ לארץ באופן הבא: ידועה הקביעה כי "שליחותיהו קעבדינן" [את שליחותם אנו עושים] - במקרים נדירים שהגדרותיהם נקבעו על ידי חז"ל, הדיינים שבכל דור ודור רשאים לפעול כדיינים סמוכים, מפני שהם אינם פועלים מכח עצמם אלא בשליחות הדיינים הסמוכים מן הדורות שעברו.

אחת האפשרויות לשימוש בכלל זה היא, כאשר מתרחש דבר שכיח הגורם לחסרון כיס. עצירת גשמים שכיחה בארץ ישראל, ובהתרחשותה נגרם חסרון ממון לרבים, כי המחירים מאמירים, ולפיכך יש בסמכות חכמי ארץ ישראל לגזור תענית על הציבור באמצעות הכלל "שליחותיהו קעבדינן". כל זאת בארץ ישראל, אך בחוץ לארץ יש מקומות שאין בהם עצירת גשמים כלל, ולפיכך קבעו חכמי הדורות כי בחוץ לארץ אין להשתמש בכלל "שליחותיהו קעבדינן" כדי לקבוע תענית גשמים, לפי שלא אבו לחלק בין מקום למקום בחוץ לארץ.

רבינו הגאון רבי יחזקאל לנדא זצ"ל, עסק גם הוא בתעניות גשמים, במענה ליהודים שהתגוררו במקום שבו עונת הגשמים היא בקיץ. החל הקיץ ומטר אין. מקצתם אמרו כי יש להתחיל לערוך תעניות כסדר המבואר במסכתנו, ואחרים טענו, כי סדר התעניות נקבע למקום שבו יורדים גשמים בחורף ולא בקיץ. השאלה שוגרה אל בעל נודע ביהודה (שו"ת מהדורא קמא סימן ל"א) שהצביע בפניהם על דברי הרשב"א שהובאו במגן אברהם (ס"ק ט') כי במקום שבו עונת הגשמים היא אחר חג השבועות - מתענים כסדר המבואר במסכתנו.

אין ידוע מתי מתחילה עונת הגשמים: אחר שנענה לשאלתם, מרחיב הנודע ביהודה וכותב: "ואף על פי כן אני אומר, גם במדינותינו [הונגריה/צכוסלובקיה - פראג], בעונותינו הרבים מצוי מאד בהרבה שנים עצירת גשמים... ואף על פי כן מעולם לא שמענו לעשות סדר י"ג תעניות, אלא דרכנו להתרצות בתחנונים ובשליחות ובקשות וגוזרין תענית אחת או שתיים לפי הצורך. אבל תעניות של סדר המשנה מעולם לא שמענו. וטעם הדבר, שאנו סומכים על תשובה... של הרשב"א... שאם ירדו גשמים בפעם הראשונה שצריך לירד גשם, לא נאמר כלל דין המשנה!" הוי אומר, רק אם מתחילת עונת הגשמים לא ירד גשם כלל, או-אז אמורים סדרי התעניות שבמסכתנו.

העיסור האדום, זה כבר הסיפור בעצמו. היה זה אחר שלשה ימים רצופים בהם לא עצמתי עין. ממשקפתי הבחנתי ב...
פעם ביקש ממנו מאן דהוא טובה 'קטנה': יום הפורים התקרב ובנו חפץ עד מאד לשאול שתי מדליות ליממה אחת בלבד. את הלבנה ואת הצהובה. פניו של הישיש לבשו ארשת קרב, ונדמה היה כמצביא הרוכב על פילו ומתיז ראשים בחרבו במהלך דהירתו.

הוא נמלט משם כל עוד נפשו בו.
נניח לבעל העיטורים ונעבור אל... הספסל ממול.
גם שם יושב ברנש הראוי לסיקור.
הוא ניחון במין מבט משועשע שכזה, כאומר, מה זה משנה מה יקרה? אין דבר שעוד לא קרה. מה כבר יכול להיות.

לפני ארבע שנים זה קרה. הוא היה אז שבועיים אחר יום הולדתו החמישים ושמונה. היציאה לפנסיה בצבצה בקצה האופק, וחיינו זרמו על מי מנוחות. בלילה הוא פקח את עיניו במחלקת טיפול נמרץ. לאפו הוחדרו צינוריות, את ראשו כיסה בלון חמצן וידיו היו נקבים נקבים מעירויים, זריקות ואינפוזיות.

שריר הלב שלך, הסביר לו הרופא, כבר לא מה שהיה. זה כל מה שהבין לאחר הרצאה ארוכה ומפורטת, על אופן עבודת הלב ותפקידו המדויק של כל אחד מחלקיו. הוא היה איש של סיכומים, והפעם הסיכום היה חפיסת כדורים לבגבנים. קטנים, אך הם היו אלה שחצצו בינו לבין השמים, כפי שהגדיר הרופא. לאן שהלך, להיכן שפנה, היו הם איתו, או יותר נכון, היה הוא איתם. הם אינם זקוקים לו, הוא זה שזקוק להם.

הוא ידע זאת בכל לבו... פעם עמד על סיפו של אולם חתונות בעיר מרוחקת, אך בטרם דרכה כף רגלו על מפתן הפתח, חש בהעדרה של הבליטה הקבועה בכיס חולצתו. קופסת הכדורים נותרה בבית. כחץ מקשת הוא שב לביתו, מרחק שעתיים נסיעה, החתונה נגזה ונעלמה. העיקר הכדורים.

בוודאי הבחנתם, המשיך הרב מגיד השיעור, במכנה משותף בין החייל הוותיק לחולה הלב. שניהם צמודים לדבר. זה לאותות הכבוד וזה לכדוריו. לשניהם הם חשובים. שניהם לא יוותרו עליהם. החייל, מפני שאות כבוד הוא לו, והחולה - כי חייו תלויים בכך.

בעוד דקות אחדות ניגש להתפלל תפילת מעריב. בברכתה השנייה נאמר: "בשכבנו ובקומונו נשיח בחוקיך ונשמח בדברי תורתך ובמצוותיך לעולם ועד. כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה". מה פשר הכפילות? כבר אמרנו כי "בשכבנו ובקומונו נשיח בחוקיך", מדוע אומרים שוב "כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה"?

פשוט ביותר, סיים מגיד השיעור להנאתם של השומעים: בתפילה זו אנו מביעים את ייחודיותה של התורה; היא תפארתנו ומעוזנו, עד שאיננו נפרדים ממנה, ולפיכך "בשכבנו ובקומונו נשיח בחוקיך". זאת, ועוד: "כי הם חיינו!" היא החיים שלנו, אי אפשר בלעדיה, היא מקיימת את העולם ולכן "בהם נהגה יומם ולילה".

להצטרפות למעייני החיים, להשתתפות בשיעורי הדף היומי, טלפנו למוקד הארצי: 03-5775333

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק.
פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף יא/א היושב בתענית נקרא חוטא

את הסוס השאיר בחוץ

רבי ברוך ממז'בו' לא נחה דעתו בכמה אנשים שהרבו בסיגופים ובצומות. אמר להם: זה הצם ואינו מטהר ומזכך את עצמו, דומה לאיכר היושב בבית מרוח ושוטה לשוכרה, ואת סוסו הוא מניח לרעוב בחוץ...

דף יא/א אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו

אזניים לכותל...

כך נאמר בספר פחד יצחק (אות א-אוזן).

באיטליה נבנו בתי סוהר בצורה הנדסית כזו, שאף אם האסירים מדברים ביניהם בקול נמוך מאוד עד שסובביהם אינם שומעים אותם, מכל מקום בבית המושל נשמעים הם היטב; שם מאזינים לכל מילה...

זהו, הוא מפרש, 'אזנים לכותל'...

ועוד, הוא אומר, כבר יש לנו ציור מוחשי למאמר חז"ל: "שמא תאמר מי יעיד בו אבני ביתו וקורות ביתו של אדם, הם מעידים בו"...

דף יב/א יחיד שקיבל עליו שני וחמישי ושני

מצבו של הרב...

מספרים כי פרנס עיירה אחת נשאל מה מצבו של הרב דמתא, האם הקהילה מספקת לו די צרכו. **ענה** ואמר:

ברוך ה' שהרב שלנו שיחיה נתן אל ליבו לצום כל שני וחמישי, אילולי זאת היה וודאי גווע ברעב...

דף יג/א כגון תענית צבור

סימן לצומות

מושלי משלים מסרו סימן לצומות כולם:

השחור והלבן, הקצר והארוך, האיש והאשה: תשעה באב - השחור. ביום הכיפורים - הולכים עם בגדים לבנים. עשרה בטבת הוא צום קצר. י"ז בתמוז, שהוא בשיאו של הקיץ - ארוך. צום גדליה - קרוי על שם איש, ותענית אסתר - על שם אשה...

דף טז/א ולמה מתכסין בשקים

חטף בשק

אדם אחד קשיש, בעל יוהרה היה ונהג עצמו בסיגופים מרובים. יושב היה בתענית משבת לשבת ולובש שק על בשרו.

כשהגיע אצל רבי נפתלי מרופשיץ, התיר מעט את כותנתו, כדי שיחשף השק...

הרגיש בכך רבי נפתלי ואמר: בוא וראה כמה גדול כוחו של היצר הרע. חטף אדם זקן בתוך שקו...

דף טז/א תשובה ומעשים טובים גורמים

יפשפש במעשיו שלו

כאשר היתה מגיפת דבר בביסק, היו שהציעו כי יפשפשו במעשי הציבור. מהם בהם רבי מרדכי, רב העיר:

יפשפש כל אדם במעשיו עצמו, ולא במעשיו אחרים...

לעילוי נשמת

הר"ר **אברהם יעקב פרידמן** ז"ל

ב"ר מרדכי ז"ל נלב"ע כ"ה סיון תשנ"ד

גבאי בית המדרש סוכטשוב

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

מאחר שלא ידעו בדיוק באיזה תאריך מתחילה עונת הגשמים, לא היה בידם לקבוע תעניות כסדר המשנה.

בהתייחסו הלכה למעשה לגבי ארץ ישראל, האם יש להתענות בה תענית גשמים מעת לעת, כותב המשנה ברורה (סימן תקע"ה ס"ק כ"ה), כי "האחרונים מסתפקים בדבר", אך אינו מתייחס לתעניות בארץ ישראל, כשאין גשמים כלל. ולכאורה אין עילה שלא יתענו בארץ ישראל, לכל הפחות כסדר תעניות הציבור של חוץ לארץ.

אולם, ראוי לציין, כי למעשה לא נהגו כן בארץ ישראל, כפי שמביא הכף החיים (שם ס"ק א') כי בספר התקנות והמנהגים של ירושלים כתוב לאמר, כי "בזמן גדול הדור האחרון, מוהר"מ סוזין זצוק"ל, שהיתה בצורת, עלתה הסכמתו שלא לעשות כסדר המשנה" (וע"ש שהביא כן גם משו"ת נחפה בכסף, ממעשה שהיה בשנת תק"ח).

דף יב/ב יפה תענית לחלום... ואפילו בשבת

האיסור להתענות בשבת

במקומות אחדים בש"ס נידונה התענית בשבת קודש.

בסוגיינו נאמר כי אדם שחלם חלום רע בליל שבת, רשאי להתענות ביום השבת ויפה תענית זו לחלומי כ"אש בנעורת", ובמסכת ברכות (לאב/ב) אף נאמר, כי בכחה של תענית בשבת לקרוע גזר דין של שבעים שנה. מכל מקום, המתענה בשבת צריך לצום אחר כך ביום חול כדי לכפר על כך שצם בשבת וכך נפסק להלכה (שולחן ערוך או"ח סימן רפ"ח סעיף ד').

הדבר שיש לבררו הוא, כיצד מותר להתענות בשבת ולבטל את מצוות עונג שבת?

סכנת נפשות: יש שפירשו כי אדם שחלם כי נגזרה עליו גזירה ומתיירא מפני סכנת נפשות, הרי הוא כבמצב של פיקוח נפש (אחד הקדמונים מובא בתו"ש שמות טז/א ועיין גם באשכול ח"ב עמ' 1 בשם רה"ג שאפשר להבין כן במש"כ "מפני שהוא בסכנה"). יש מסבירים, כי אדם שליבו מר עליו מפני חלומו, אין לו עונג באכילה והנאה בשתייה, ואדרבה, כאשר מתענה "ומשים לבו שנקרע גזר דינו, אין עונג גדול מזה" (תשובת רה"ג באשכול שם "מפרשי רבנן..."), ע"ש שמפרש גם כמה מ"מ עליו לצום על צומו ובנחל אשכול שם). תענית זו שונה מיתר התעניות, לפי שכל התעניות עיקרן ציון על הקורות אותנו בעבר, ואילו תענית זו עיקרה על העתיד, לקרוע את גזר הדין שנראה לו בחלומו (ראה עוד תורת משה על התורה לבעל חתם סופר פרשת ויקרא).

"כבוד שבת עדיף מאלף תעניות": אכן, תענית אחרת אסורה בשבת מכל וכל. באחד המפרשים הקדמונים מופיע ביטוי חריף, כי "כל היושב בתענית בשבת ועושה אותה כחול במזיד, אין לו חלק לא בעולם הזה ולא בעולם הבא!" (תו"ש שם). במדרש תנחומא (בראשית ג') כתוב: כי "אסור לישב בתענית בשבת, שאם חל י"ד [אדר] להיות באחד בשבת, אסור להתענות [תענית אסתר בשבת]... **וכבוד שבת עדיף מאלף תעניות**".

כך גם נפסק בשולחן ערוך ובפוסקים, כי אין להתענות בשבת, אף לא שעה אחת! כלומר, אין חובה לאכול ללא הרף, אלא שלא ימנע אדם מאכילה בכוונה תחילה לשם תענית (שו"ע שם סעיף א' ומשנ"ב סק"א). היחידים שרשאים להתענות בשבת, הם אנשים שהתענית הפכה להם להרגל, עד שהאכילה היא עינוי עבורם (שם סעיף ג').

מעניין לציין, כי בעבר הרחוק קראו גורמים טועים להמעט באכילה ובשתייה בשבת. הדים למאבקם של גדולי ישראל להותיר את מצוות האכילה בשבת על תילה אנו מוצאים בפירושו של רבינו בחיי (פרשת שופטים) הכותב, כי הנוהים אחר הכוכבים והמזלות נוהגים למעט בשבת באכילה ובשתייה ובענייני עונג אחרים, אך חכמת התורה, העולה על חכמת הכוכבים והמזלות גורסת להיפך: "החכמה הזאת [על פי הכוכבים והמזלות] אסרה אכילת הבשר ביום השבת ולמעט במאכל, ואנו נצטוונו שנתענג ביום השבת, לאכול בשר ולשתות יין וכל שיערב לנו, שנאמר, וקראת לשבת עונג... ובדרך קל עליון אשר חנן אותנו דעה והשכל... ומנע אותנו מלטעות אחר הכוכבים והמזלות".

מדוע הנכרים הקדמונים ככו בשבת? דברים אלה מתבארים בדבריו של בעל ערוך השולחן (או"ח סימן רע"א סעיף י"א) הכותב: "ראיתי בקדמונים שהאומות הקדמונים היו יושבים בשבת בחושך ובוכים מפני שהמזלות של שבת מורים לרעה, והקדוש ברוך הוא ציווה אותנו להיפך, להדליק הרבה אור ולהתענג עצמנו להראות שאנו למעלה מהמזלות ואותנו לקח ה' להוציאנו ממערכת השמים".

גם רבי אברהם אבן עזרא מתרה על כך בפיוטו הידוע לשבת "כי אשמרה שבת ק-ל ישמרני" - "על כן להתענות בו על פי נבואי אסור, לבל מיום כיפור עונוי. הוא יום מכובד, הוא יום תענוגים, לחם ויין טוב, בשר ודגים. המתאבלים בו - אחור נסוגים, כי יום שמחות הוא ותשמחני".

דף יד/ב כגון אנו דאפילו בתקפות תמוז בעינן מיטרא

מתי צריך לבקש גשמים בברזיל?

לפני כמאה שנה התפתחה מחלוקת רבתי בארצות הדרומיות על אודות אמירת תפילת הגשמים. הדברים הגיעו לידי כך שקהל רב השתתף בויכוח התורני, זה אומר בכה וזה אומר בכה,

עד שמספרים כי שכנים נכריים הזעיקו למקום כח משטרה והשוטרים עמדו משתאים, הם לא הצליחו להבין כי כל הויכוח נסוב על אודות זמן אמירת הגשמים.

חורף - קיץ, קיץ - חורף: כאמור בגמרתנו, יהודים הזקוקים למטר בימות החמה, מבקשים גשמים בברכת "שומע תפילה" ולא בברכת השנים. עם הגירת יהודים למדינות שבחצי הכדור הדרומי, ברזיל, ארגנטינה, ניו זילנד, אוסטרליה וכדומה, התעוררה שאלה מציאותית. בארצות אלה עונות השנה הפוכות מעונות השנה באזורנו. בעת שאצלנו, במדינות הצפוניות, שורר חורף, שם שורר קיץ, ולהיפך.

היו שטענו, כי עליהם לנהוג כמנהג רוב העולם ולבקש גשם בקיץ שלהם, אז החורף בארץ ישראל, ובתקופת החורף שלהם לא לבקש גשם. אחרים טענו, כי עליהם להמנע מאיזכור גשמים הן בחורף שלהם והן בקיץ שלהם. בחורף, מפני שביתר העולם שורר קיץ, ובקיץ מפני שבזמן זה הגשם במדינותיהם הוא סימן קללה (פרטי הויכוח מובאים בשו"ת דברי אהרן ושו"ת דבר שאול).

היו מגדולי הרבנים שדימו את דינם של ארצות אלו, לנידון המפורסם על אודות בני מקום הזקוקים לגשמים לאחר תקופת החורף או לפניו, שלגביהם נפסק להלכה (שולחן ערוך או"ח סימן קי"ז), כי לא ישנו את מועדי בקשת הגשמים.

אולם, הגאון בעל שבט הלוי שליט"א (שו"ת ח"א סימן כ"א, ובהוספות במהדורה החדשה), אשר נשאל על כך בשנת תשכ"א מגדיר ומבהיר, כי שני נושאים שונים לפנינו, ואין לערב ביניהם. השולחן ערוך עוסק בארץ שמפני סיבות שונות תושביה זקוקים למטר בתקופת הקיץ. עליהם נפסק כי לא יבקשו גשמים כנוסח התפילה הרגיל, ב"ברכת השנים", אלא ב"שומע תפילה" כי בקשתם חריגה. ברם, בני הארצות הדרומיות בהם אנו דנים, שם "ברצון יוצר בראשית נתהפך הטבע לגמרי מארץ ישראל, שבחורף הוא קיץ ובקיץ הוא חורף". כלומר, רצונם לבקש מטר בחורף ומעולם לא פסק איש כי אין לבקש גשמים בחורף!

הלכה למעשה הוא מכריע, כי ודאי בקיץ לא יזכירו בקשת גשמים העלולה להזיק, כפי שאנו לומדים במסכתנו שבקיץ אסור לבקש גשמים. מאידך, בחורף לא יבקשו גשמים בברכת השנים, כי סוף סוף לא מצאנו לכך התייחסות בתלמוד ובראשונים, כי בתקופתם לא היה ידוע על התיישובות יהודים בארצות הדרומיות ולפיכך בחורף עליהם לבקש על הגשמים בברכת "שומע תפילה", שהרי גם בני מקום הזקוקים לגשמים בקיץ, מבקשים על כך בברכת "שומע תפילה" [וע"ש שלפי דבריו מיישב באופן נפלא את דברי הרמב"ם].

"התחברתי והרגשתי את מתיקות התורה"

**בדרך, בבית, בעבודה,
24 שעות ביממה
מתחברים לשיעור
המרתק**

להאזנה חייגו:

073-2951342

למסכת הנלמדת הקישו 1

בעלות שיחה רגילה

לעילוי נשמת

מרת **רבקה הירש** ע"ה

ב"ר מנחם אריה ז"ל נלב"ע כ"ד בסיון תש"ס

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידינו בני המשפחה שיחיו

ארבעה בכרך אחד! חדש!

מסכתות תענית - מגילה - מועד קטן והגיגה

חדש! - צבע ייחודי

הדפסה מהודרת של דפי הגמרא
עם אותיות מאירות עיניים
להקלת הלימוד

- מאורות ההלכה - הלכה לכל יום
- איורים מרהיבים וצבעוניים להמחשה ולהקלה על הלומד (למסכת מועד קטן)
- רקע ייחודי לדפי הגמרא

• מאורות המשנה - משנה מבוארת לכל יום

להזמנת הגמרא: 151-500-1700